

3. Швець В.Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин / В.Я. Швець // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 23–31.

4. Сидоренко О.О. Проблеми міжбюджетних відносин в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / О.О. Сидоренко, С.А. Козел. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Pedagogica/3_82888.doc.htm.

5. Oates W. An Essay on Fiscal Federalism // Journal of Economic Literature. – 1999. – Vol. 37. – P. 1120-1149 [Електронний ресурс] / W. Oates. – Режим доступу: <http://econweb.umd.edu/~oates/research/FiscalFederalism.pdf>.

6. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / С.І. Юрій // Світ фінансів. – 2004. – №1. – С. 6–14.

7. Юрій С.І. Фінанси: [підруч.] / С.І. Юрій, В.М. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

Томнюк Т.Л.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Чернівецького
торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ДОБРОБУТУ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Пошук шляхів підвищення рівня добробуту громадян України завжди перебуває в центрі уваги вітчизняних науковців. Дослідженню зазначеного питання присвячені і праці проф. С.І. Юрія, зокрема в публікації [1] вчений обґрунтовує необхідність «здійснювати поступовий перехід до оподаткування доходів сім'ї (подружжя) за прикладом розвинених країн світу» [1, с. 167], що разом із поверненням до оподаткування доходів громадян за прогресивною шкалою, застосуванням відносно низьких податкових ставок та встановленням економічно обґрунтованого розміру неоподаткованого мінімуму, дозволить підвищити рівень добробуту багатодітних та малозабезпечених родин.

Продовжуючи пошук можливостей вирішення такої вкрай актуальної для України проблеми подолання бідності (згідно дослідження ООН, близько 80% українців живуть за межею бідності [2]), доцільно зазначити, що частина доходів фізичних осіб вилучається через оподаткування податком на доходи фізичних осіб, разом з тим вплив непрямих податків (які опосередковано

вилучають частину доходів в процесі споживання товарів, робіт, послуг) є більшим (табл. 1).

Таблиця 1

Частка обов'язкових платежів, що чинять податкове навантаження на громадян, в структурі доходів Зведеного бюджету України (%)

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
1. Податок на доходи фізичних осіб	15,1	15,3	16,3	16,5	15,3
2. Податки на споживання	43,7	42,7	40,3	43,2	44,4
2.1. Податок на додану вартість	32,6	31,2	29,0	30,5	27,4
2.2. Акцизний податок	8,5	8,6	8,3	10,0	10,9
2.3. Ввізне мито	2,6	2,9	3,0	2,7	6,1

Враховуючи викладене, зробимо висновок про забезпечення формування за рахунок фізичних осіб майже 60% доходів Зведеного бюджету України. Водночас в Україні один з найнижчих рівнів заробітних плат в Європі, зокрема середня заробітна плата становить 5202 грн. – близько 180 євро (за підсумками серпня 2016 р.). Для порівняння: в Молдові – близько 240 євро, в Росії – 544 євро, в Білорусі – 343 євро, в Болгарії – 510 євро, Румунія – 590 євро (розраховано за даними офіційної статистики країн).

Крім того, за інформацією Міністерства соціальної політики України 59% українців живуть на прожитковий мінімум [3]. Таким чином, з урахуванням показників прожиткового мінімуму (з 1 травня 2016 р. для працездатних осіб 1450 грн.) на добу 59% українців витрачають близько 48 грн., тобто домінуюча частина українців, витрачаючи близько 1,85 дол. США в день, живе майже на порозі злиднів, який за світовими стандартами становить 1,25 дол. США.

У механізмі оподаткування податком на доходи фізичних осіб передбачено важелі захисту соціально вразливих верств населення через реалізацію механізму застосування податкової соціальної пільги у розмірі 100%, 150% та 200% прожиткового мінімуму, встановленого законодавством для працездатних осіб станом на 1 січня податкового року (залежно від підстав її надання, визначених Податковим кодексом). При цьому на невизначений період запроваджена норма щодо застосування всіх видів податкової соціальної пільги в половинному розмірі, а коло її одержувачів обмежується сумою прожиткового мінімуму, встановленого законодавством для працездатних осіб станом на 1 січня податкового року, помноженого на 1,4 і заокругленого до

найближчих 10 грн. (у 2016 р. – 1930 грн.). Таким чином, пільга не реалізується повною мірою, чим практично нівелюється її регулюючий ефект.

Варто зазначити, що соціальні стандарти в Україні не враховують макроекономічних тенденцій, які складаються вже впродовж кількох років, зокрема девальвацію гривні більш, ніж утричі, стрімке зростання рівня інфляції (у 2014 р. індекс інфляції становив 124,9%, у 2015 р. – 143,3%). За законом споживчий кошик має змінюватися кожні 5 років, але в дійсності не змінювався вже 15. Тому, крім необхідності впровадження податкової соціальної пільги в повному розмірі, доцільно переглянути межу доходів, при яких особа має право на її одержання, в першу чергу, за рахунок підвищення розміру прожиткового мінімуму шляхом встановлення адекватного переліку витрат для задоволення основних потреб відповідно до існуючого рівня цін.

На сучасному етапі в планах Уряду є розробки щодо підвищення рівня прожиткового мінімуму громадян, у тому числі за рахунок перегляду споживчого кошику. Проте відмінністю формування споживчого кошика в Україні є значно менший перелік позицій, ніж в економічно розвинутих країнах. Так, в споживчому кошику українців 250 позицій, тоді як в країнах Євросоюзу і в США їх кількість значно більша: у Німеччині – 700 одиниць, в США і Франції – 305, в Швейцарії – 1046. Ще одна принципова відмінність українського споживчого кошика від західних аналогів – у нас його вартість визначається в абсолютних показниках, тоді як в розвинених країнах споживчий кошик – це фіксований набір продуктів і послуг, які споживає покупець. В ЄС і США, по суті, відсутнє саме поняття «прожитковий мінімум» – його замінюють на середній рівень споживання. Таким чином, достатній прожитковий рівень в розвинених країнах становить близько 60% від середньої зарплати [4]. Саме від адекватного і обґрунтованого визначення кількості позицій в споживчому кошику і буде залежати визначення межі неоподаткованого доходу фізичних осіб в Україні.

Домінування податків непрямого впливу на доходи фізичних осіб (податків на споживання або непрямих податків) в Україні є визначальним: у 2011–2015 рр. їх частка в доходах Зведеного бюджету коливалась у межах 40,3–44,4%, досягнувши максимуму у 2015 р. Найбільшу частку забезпечено за рахунок надходжень податку на додану вартість (27,4–32,6%), оскільки ПДВ, як вид

універсального акцизу, охоплює споживання на території України практично усіх товарів, робіт та послуг (за деякими виключеннями, що представлені у вигляді звільнень від оподаткування та операцій, що не є об'єктом оподаткування). Основна ставка податку – 20%, тобто до вартості товару як надбавка включається 20% податку на додану вартість. Таким чином, з кожного доходу фізичної особи шоста частина витрачається на сплату ПДВ (ПДВ в ціні продукції визначається шляхом множення на 20% та ділення на 120%).

Згідно Директиви Ради Євросоюзу 2006/112/ЄС, що регламентує механізм гармонізації порядку адміністрування податку на додану вартість в країнах-членах ЄС, окрім стандартної (основної) ставки (яка не має бути нижчою 15%) передбачено можливість встановлення зниженої (не меншої, ніж 5%), зокрема до продуктів харчування, води, фармацевтичних продуктів та медичного обладнання, продажу книг, періодичних видань, навчальної літератури та ін. На таку систему орієнтуються не тільки члени ЄС, але й країни-претенденти на вступ до Союзу.

В Україні ж за зниженою ставкою 7% оподатковуються лише медикаменти за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, при чому норму щодо такого оподаткування впроваджено у 2014 р. – до цього періоду передбачалося звільнення ліків від оподаткування ПДВ. Отже, податкове навантаження на громадян по цій товарній позиції також підвищено.

Враховуючи те, що податковий тягар податків на споживання значно більше відчувають громадяни із низьким рівнем доходів, доцільно диференціювати ставки ПДВ, гармонізуючи податкове законодавство України до законодавства ЄС. Як компенсатор бюджетних втрат доцільно запровадити підвищену ставку (вищу за основну) щодо предметів розкоші, скажімо, виробів із дорогоцінних металів та каміння, одягу із натуральної шкіри та хутра, та товарів, що наносять шкоду життю і здоров'ю громадян (алкогольних напоїв та тютюнових виробів). Така диференціація сприятиме зниженню цін на найнеобхідніші групи товарів та відповідному підвищенню споживчого попиту на таку продукцію, зростанню бази оподаткування.

Запровадження знижених ставок податку на додану вартість на товари першої необхідності в комплексі з повноцінною реалізацією регулюючих важелів впливу на соціально вразливі верстви населення через перегляд прожиткового мінімуму та застосування

податкової соціальної пільги в оподаткуванні доходів фізичних осіб у повному розмірі сприятиме підвищенню рівня соціальної захищеності громадян, оптимізації структури сукупного попиту, покращенню якісного складу споживання харчових продуктів та підвищенню рівня доходів малозабезпечених верств населення, що в кінцевому підсумку дозволить пом'якшити соціальну напругу в суспільстві.

Література:

1. Юрій С.І. Оподаткування доходів сім'ї: сутність та необхідність запровадження в Україні / С.І. Юрій, Т.О. Кізима // Регіональна економіка. – 2010. – №3. – С. 165–171.

2. 80 відсотків населення України живе за межею бідності – ООН // Радіо Свобода. – 16.04.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26959841.html>.

3. В Україні увеличились масштабы бедности // Сегодня.ua. – 11.08.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/economics/enews/v-ukraine-velichilis-masshtaby-bednosti-741719.html>.

4. Радчук А. Курс на выживание: около 80% украинцев живут за чертой бедности // Слово і діло. – 08.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ru.slovoidilo.ua/2016/04/08/kolonka/aleksandr-radchuk/obshhestvo/kurs-na-vyzhivanie-okolo-80-ukraincev-zhivut-za-chertoj-bednosti>.

Тулай О.І.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сьогодні на державні фінанси впливає низка чинників соціального, економічного, екологічного й політичного характеру, викликаних дестабілізаційними процесами в Україні. Тому виникла необхідність запровадження нових механізмів у сфері взаємовідносин між центральними та місцевими органами влади. Децентралізація як процес розширення та зміцнення прав і повноважень адміністративно-територіальних одиниць спрямована